

Близнець Віктор Семенович

Автобіографія

ДО АНТОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Автобіографія

Товариші упорядники!

Народився я року тисяча дев'ятсот тридцять... але тут і починається плутанина в моїй біографії. Справа ось-бо в чому. Коли першої післяокупаційної осені пішов я до школи, суспільство зацікавилось моїми анкетними даними. "Рік народження?" — запитала вчителька. Я солідно підсмикнув парусинові штанці і сказав щиросердо: "Не знаю, тьотю..." — "А метрика?" — здивуєтесь ви. Яка там, шановні, метрика, коли душа ледь трималася в тілі. І сільрадський архів з усім казенним майном, що здатне було горіти, з'їла холодна воєнна зима. Отож солдатські діти були часто-густо "безпаспортні". У школі (а це була початкова школа, що тулилася в темній комірчині) так визначали тоді вік удовиченків. Нас, голомозих, вишикували під стіною. Експертна комісія — старенька вчителька і завгосп — пильно оглядала кожного в шерензі, роблячи відповідні записи в grosбусі: якщо ти з пушком під носом, пиши — переросток, якщо без пушку — недоросток. Я потрапив до безвусих. Але, мабуть, відчував, що колись упорядники антологій вимагатимуть точніших біографічних даних. Тому-то й звернувся за довідкою до інстанції, найавторитетнішої в таких питаннях, тобто до матері. Ненька довго пригадувала, коли ж з'явилась на світ її четверта дитина. "Що в голодовку, це точно, — сказала мати. — А от о якій порі?.. Дай боже пам'яті... Ага, я лежала слаба тобою, а на долівку — кап-кап, стеля потекла. О' Весною було. Помню, цибулинним одваром пахтіло... дівчатка з глини яєчка ліпили — видно, сердешні, до паски збирались..."

Так, не довго мудруючи, на сімейній раді постановили: висхідним пунктом мого існування вважати 10 квітня (бо 10 — кругле число) 1933 року.

Не менш складне питання — національність.

Якби хто забажав по паперах вивчити наш родовід, то нічого не второпав би. В документах записано: батько — росіянин, мати — українка, старші діти — білоруси, менші — українці.

Однак як же сталася та плутанина?

Наш батько, поліський лісоруб, молодим парубком був поголений і призваний до царської армії. А царські чиновники визначали національність приблизно так, як у нашій школі вік: косоокий — пиши іноходець, не дуже косий — росіянин. Батько був русявий, могутнього тіла чоловік з добрими сірими очима. Не підходив під графу "інородця".

Далі. Побралися мої батьки в кінці громадянської війни (на станції Лозова між боями вінчав їх полковий писар) і вирушили у "весільну" подорож по південному фронту до Перекопу. Потім вітри громадянської занесли їх на білоруське Полісся.

Мирне життя. І перші "близнята", що народилися там, стали білорусами. В тридцяті роки переїхали вони на Україну, в південні степи. Хто тут народився — українці (було шестеро дітей, а лишилось троє; в одній сестри, правда, померла ще й маленька дочка, а тоді вже й вона сама; а про смерть другої сестри, Ліди, я сказав у "Парусах над степом").

Саме тут, у маленькому степовому селі Володимирівці, я й побачив світ, далекі імлісті обрії, сиві полинові рівнини, що нагадували хмаристе небо і тонули в ньому. Небо й степ — оце й заповнило душу, все моє життя — мабуть, до смертного часу. Степ, і небо, і спека, і курява на шляху, і хлопчачі далекі мандри — цього не забути ні ввісні, ні в лихоманці.

Ви питаєте, що найбільше вразило мене в дитячі роки. Вражало, аякже, і не раз. Ну хоча б таке, почуте від батька. Було це незабаром після того, як наші дівчатка ліпили з глини пасочки. Батько, артільний бригадир, пізно повернувся з поля. Дома — нікого. Темна пустка. Мати — в лікарні, туберкульоз її підкосив. Діти порозлазились хто куди — на траву, на козельці, на ранні ягоди. В сирому кутку, під ослоном, батько знайшов тільки найменшого: воно ще, звиняйте, і навкарачки не лазило. Ото, мабуть, випало з колиски, котьки-навкотьки під ослін, та й заснуло. Батько облапав немовля — геть захололо, не дише. Лишалось на стіл покласти, свічку запалити. Та бувалий вояка нагрів скоріше води, обгорнув пелюшками безкровне тільки і давай парити, розтирати і штучне дихання робити. Аж ось дитина розтулила погасле око і стиха завікала.

Так повернув батько до життя автора цієї "довідки".

Взагалі моєму дитинству міг би позаздрити дід Щукар. Ну що було в Щукаря? Спіймався на гачок, та бугай поганяв, та ще щось кумедне. А в моїх пригодах відчувалась якась лиха послідовність. Тільки я оклигав після "воскресіння" — знов мало не пустився в рай. На цей раз бабуса допомагала. Скупала вона дитя, чисту сорочечку одягла і на гарячу лежанку мене — хай погріється онучок. Що трапилось далі, зафіксовано в оповіданні "Як я став чемпіоном". Словом, підсмажили малого, немов курча. А потім коняка наступила, а потім... та хай йому грець!

Однак несправедливо було б казати, що домашні злидні й клопоти затьмарили світ дитинства. Не могли затьмарити, бо, крім хати, був широкий двір, а за ним толока, а за толокою — грандіозна епопея степу. А що робилось тут, навіть за порогом! Вилізеш, було, на город, а там... "огірки цвітуть, гарбузи цвітуть, картопля цвіте. Цвіте малина, смородина, тютюн, квасоля. А соняшника, а маку, буряків, лободи, кропу, моркви! Чого тільки не насадить наша невгамовна мати!" Це не я пишу, я просто цитую О. Довженка, котрого люблю, як можна любити лише землю і небо своє.

Питаєте про впливи, про літературне навчання... Одна людина була для мене і Шекспіром, і Котигорошком, і Сагайдачним. Це — мій батько. Він для мене — жива історія з усім минулим, сучасним і прийдешнім. Батько вийшов з патріархальної сім'ї поліщука, в якій жили образи й духи язичництва, а дід пам'ятав ще французьке нашестя, а кріпосництво було тінню недалекого минулого, стихійним лихом, як, скажімо, чума, голодовка або повінь отого й отого — пам'ятаєте? — року. Він воював на

фронтах першої світової та громадянської воєн, пізнав, що таке куркульські обрізи. Він увібрав у душу цілу епоху, і не просто увібрав, а відсіяв найтрагічніше і найгероїчніше, відсіяв, як зерно, і воно, очевидно, проростало в ньому довгими ночами, коли він лежав в окопах, готуючись до атаки. Воно проростало, це зерно, і колосилося в його спогадах.

Найбільше в житті я любив піч, зимові вечори, коли батько вилазив до нас, нам одразу ставало святково тісно на черені, і батько, підклавши свої гіллясті руки під голови дітей, починав розповідати. Він був столяром і свої спогади оздоблював так же майстерно, як, скажімо, скриньки або полички. Він творив поеми, повісті й драми, в яких гриміли шторми революції, билися й умирали мужицькі полководці, філософи і правдолюбці (колись, як буду живий та дужий, я напишу книгу з батькових оповідок, це буде світла книга, бо батько любив сувору красу в житті і в людях). Він був для нас першою книгою, першою школою, відкривав для нас землю батьків, її родильні муки і весільні торжества. Для нас, малих, це було як причастя до святині, до таїни нашого земного бога. Такий трепет охопив мене пізніше, коли я прочитав Ю. Яновського, його епічних "Вершників", де сказано про наш (про наш!) Компаніївський степ. Про наш буденний степ — і так велично! Пам'ятаєте?

"Лютували шаблі, і коні бігали без вершників, і Полівці не пізнавали один одного, а з неба палило сонце, а гелгання бійців нагадувало ярмарок, а пил уставав, як за чередою, ось і розбіглися всі по степу, і Оверко переміг..."

Товариші упорядники!

Треба бути каменем, травою, лущинням, щоб мати такого батька, такий степ, такі вершини літератури, як "Зачарована Десна" і "Вершники", — і не спробувати самому писати. Це кличе, підносить і... пригнічує. Пригнічує, так! Бо відчуваєш: ти неук! Бо відчуваєш: ти епігон! Твоя писанина — сіренька тінь і від вершин життя, і від вершин літератури... А пам'ять дитинства намогливо стукає в груди, і примушує, і спокушує: пиши... пиши, що вийде...

Як писати? Як увібрати в своє слово і мудрість, і безглуздість життя?

Ми ж з вами є глядачами і дійовими особами вселенського лицедійства, котре відбувається в Колізеї історії. Перед нами розгортаються драми двадцятого сторіччя. Хіба не на наших очах пігмеї переодягалися в Гераклів, невігласи в Ціцеронів, блазні в Іванів Грозних, а дрібні злодії в Кромвелів і Вашингтонів? Хіба ми не бачили сцен заокеанського полювання на відьом, шабаш реваншистських Геростратів, п'яну гру в очко, коли на карту ставились долі цілих країн і народів? А що в цей час робимо ми, лиса початкуюча молодь? Стоїмо, роззявивши рота, споглядаємо трагікомедії віку і длубаємося в носі: де б знайти конфлікติกів дитячих, проблемок хатнього масштабу? Нам би засукати рукава, та в кратер життя, та в пику глупоті, та в пику фарисейству, та в пику підлості і пристосуванству.

Але, бачте, у нас тонка інтелігентна кишка.

Де ви, рицарі совісті, нинішні Довженки і Яновські?!

Чуєте, як гримить Колізей, як гуркоче каміння під ногами мільйонів, як волає публіка: "Гладіаторів! Гладіаторів на арену!"

Я полохливо зникаю.

"Мамо, чом болять ваші руки?"

"Не так руки, сину, як душа болить. Весь вік у гною, хлібом світ годую, а що ж виходить? Подивись, сину, що воно в світі робиться?"

Мовчу.

Який з мене письменник!

В. БЛИЗНЕЦЬ.